

Vegan and vegetarianism as a life style

Yaşam tarzı olarak vegan ve vejetaryenlik¹

Güzin Yasemin Tunçay Son²
Meryem Bulut³

Abstract

Vegan and vegetarianism that becomes an increasing trend day by day is a life style and a life philosophy and a bioethical approach. The reason of choosing for being a vegan/vegetarian differs according to people's preferences. These may be; respecting for a living things' life, taking an ethical position against exploitation of animals, reducing ecological damage, being healthy and religious purposes. Most people believe that the nature and animals just exist for the sake of them. Accordingly, people use and consume them with impunity. Human exploits animals to use them for different kinds of purposes he wishes. While some of them are cared and fed at home (like cats, dogs) some of them are raised at farms for eating or to benefit from their products such as eggs and milk. There are also some other animals to be used for entertaining purposes in circuses or camel wrestling and bull fighting. There are also animals used for their abilities. A police dog can be given as an example. Police dogs are used for their powerful sense of smell that people have not. There have been some traditional practices that include some animals. Other two examples are turkeys being eaten at thanksgiving day and a ram decorated at the Festival of Sacrifice and sent to the fiancée's home. On the one hand it

Özet

Gün geçtikçe sayılarında artış olan vegan ve vejetaryenlik, bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi ve biyoetik bir yaklaşımdır. İnsanların vegan/vejetaryenliği seçme nedenleri farklılık gösterebilir. Bunlar, canlı yaşamına saygı göstermek, hayvan sömürüsüne karşı etik bir duruş sergilemek, ekolojiye verilen zararı azaltmak, sağlıklı olmak ve dini inançlar gibi nedenler olabilir. Birçok insan doğanın ve hayvanların kendileri için var olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla insanlar onları dilediği gibi fütursuzca kullanmakta ve tüketmektedir. Hayvanlar insanların istediği gibi ve istediği şekilde kullanılmaktadır. Kimi hayvanlar sevilip evde beslenirken (kedi, köpek gibi), bazı hayvanlarda çiftliklerde tutulup yenilmek ya da yumurta, süt gibi ürünlerinden yararlanmak için yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra sirklerde; deve ve boğa güreşleri gibi etkinliklerde eğlenmek için kullanılan hayvanlar da bulunmaktadır. Ayrıca yeteneklerinden yararlanan hayvanlar da vardır. Polis köpekleri bunlara örnek verilebilir. Polis köpekleri insanlarda olmayan keskin koku alma yetenekleri ile insanlar için kullanılmaktadır. Bazı hayvanların dâhil olduğu ve gelenekselleşen pratikler de vardır. Şükran günlerinde tüketilen hindiler, kurban bayramları ve bu bayramda bir koçun süslenerek nişanlı

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora tezine dayanarak yazılmıştır

² Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, gyasemintuncay@gmail.com

³ Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF Antropoloji Bölümü, meryem.bulut@gmail.com

is observed that consuming meat of an animal has different meanings in terms of gender considerations. For example, eating meat is viewed as masculine behavior while eating vegetables is feminine. In addition, meat at advertisements is generally symbolized as a woman. These kinds of behaviors, attitudes, beliefs affect development of veganism/vegetarianism positively or negatively. In this paper, veganism/vegetarianism is described as a life style.

Keywords: Vegan; vegetarian; life style; gender; belief.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

kadının evine gönderilmesi örnek olabilir. Hayvan etinin tüketimine bakıldığında, toplumsal cinsiyet açısından farklı anlamlar içerdiği de görülmektedir. Örneğin et tüketimi erkeksi bir davranış olarak görülmekte iken, sebze tüketimi kadınlara yakıştırılan bir davranış olmaktadır. Bütün bu konular, hayvanların kullanımı, et tüketimi ile ilgili insanların davranış, tutumlar ve inançları vegan/vejetaryenliğin gelişimine etkilemektedir. Bu makalede de sözünü ettiğimiz bu yönleriyle bir yaşam tarzı olarak vegan/vejetaryenlik söz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vegan; vejetaryen; yaşam tarzı; toplumsal cinsiyet; inanç.

GİRİŞ

Dünyada giderek artış gösteren vegan ve vejetaryenlik, (Clarys, et.al., 2014; Dyett, P., Rajaram, S., Haddad EH., Sabate, J., 2014; Leitzmann, 2014; Veg&Nature Dergisi, 2014:6) sadece bir beslenme şekli değil, bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi, etik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Pollan, 2009: 361-395; Singer, 2005: 224-255). Hindistan nüfusunun %35, İtalya ve Almanya nüfusunun %9, Amerika nüfusunun %4'ü (%5 şeklinde veriler de bulunmaktadır) vejetaryen iken, %2'si vegandır (Lap Tai Le and Joan Sabaté, 2014; Leitzmann, 2014). Aynı şekilde İsveç'te de vejetaryen sayısının son beş yıl içinde artış gösterdiği ve bu yaşamı benimseyenlerin sayısında dörtte bir oranında artış olduğu saptanmıştır (Veg&Nature Dergisi, 2014). İnsanların vegan/vejetaryenliği seçme nedenleri farklılık göstermektedir. Bazıları bunu daha sağlıklı olabilmek için tercih ederken, bazıları ise hayvanlara saygı gösterilmesi gerektiğini düşünerek etik gerekçelerle tercih etmektedir. Ekolojik, lezzet, kültürel veya dini inançlar nedenlerle vegan/vejetaryen olanlar da bulunmaktadır. Ayrıca birden fazla nedenle bu yaşam tarzını benimseyenler de vardır (Best, 2009: 371; Karabudak, 2008: 8-9; Kıran 2011; Pollan, 2009: 361-395; VEBU, 2015; Vegetarian Society, 2015). Vegan/vejetaryenlik, yaşama, canlıya ve doğaya olan bakış açısıyla doğrudan ilgilidir.

Vegan ve Vejetaryenlik

Tüketilen hayvansal ürün türüne göre vejetaryen çeşitleri bulunmaktadır. Kimisi sadece kırmızı et tüketmemekte iken, kimisi etin yanı sıra yumurta da yemeyip, süt ve süt ürünlerini tüketmemekte ya da yumurta yiyip süt ve süt ürünlerini tüketmemektedir. **Semi-vejetaryenlik (Flexitaryen)** vejetaryen ve etçil beslenme arasında bir geçiş özelliğinde olan bir vejetaryen tipidir. Sadece tavuk ve balık olmak üzere haftada belli sayıda olacak şekilde sınırlı miktarda et tüketilmektedir. Bu diyetle yumurta, süt ve süt ürünleri de tüketilmektedir. Vegetarian Society (Ulusal İngiltere Vejetaryen Derneği) tarafından bu grup vejetaryen olarak kabul edilmemektedir. Çünkü onlara göre vejetaryen diyetinde hiçbir şekilde et tüketilmemelidir. **Lacto-ovo vejetaryenlik** de hiçbir et (et, tavuk, deniz canlısı, balık) tüketilmemekte ancak hayvanlardan üretilen sekonder ürünler (yumurta, süt, bal gibi) yenilmektedir. **Lacto vejetaryenlik** de hiçbir et, bunun yanı sıra yumurta da tüketilmez, bal, süt ve süt ürünleri tüketilir. **Ovo vejetaryenlik;** yumurta hariç hiçbir hayvansal ürünün tüketilmediği vejetaryen çeşididir. **Pesco-vejetaryenlik;** et ve tavuk yemeyen ancak balık

ve diğer deniz canlılarının tüketildiği vejetaryen çeşididir. Bu grup yumurta, süt ve süt ürünlerini de tüketmektedir. Vegetarian Society tarafından bu grubu da yine et tükettiği gerekçesi ile vejetaryen olarak kabul edilmemektedir. **Polo-vejetaryen;** bitkisel besinler yanında sadece kümes hayvanlarını tüketenlere verilen addır. Bu grup da aynı şekilde Vegetarian Society tarafından vejetaryen olarak kabul edilmemektedir. Veganlık ise hiçbir şekilde et, hayvanlardan elde edilmiş bal, süt, yumurta, yoğurt, kefir gibi ürünleri tüketmeyen ve bunun yanı sıra yün, ipek, deri gibi hayvansal ürünlerden yapılmış olan kıyafetleri kullanmayan bir vejetaryen tipidir. Diyetleri sebze, meyve, tahıl, yemiş (ceviz, fındık gibi) vb. besinlerden oluşmaktadır. Veganlar, hayvanlar üzerinde test edilmiş ürünlerin (kozmetik ürünler, deterjan, diş macunu vb.) tüketimine de karşıdırlar. Veganlar ayrıca hayvansal yağ içeren sabunları ve süt içeren çikolata, kek, pasta gibi ürünleri de tüketmezler. Hayvanların kullanılması nedeniyle sirkelere gitmezler ve canlı hayvanların kullanıldığı filmleri izlemezler (Çetin, 2014; Karabudak, 2008: 7-8; Kınıkoğlu, 2015: 17; Ongan & Ersoy, 2012; Phillips, 2005; Pilis, Stec, Zych, Pilis, 2014; Türkiye Vegan ve Vejetaryen Derneği, 2015; Veg&Nature Dergisi, 2014: 7; Vegetarian Society, 2015)

Vegan Derneği'nin (The Vegan Society) 1979 yılındaki tanıma göre veganlık şu şekilde tanımlanmıştır: *"Hayvanların gıda, giyim ya da başka amaçlarla maruz kaldıkları sömürü ve zulmün her türlüünden (uygulanabilir olan en mümkün mertebede) kaçınan ve buna ek olarak insanların, hayvanların ve çevrenin yararına, hayvan kullanımı içermeyen alternatiflerin geliştirilmesini ve kullanımını destekleyen felsefe ve yaşam biçimidir"* (Türkmen, 2015).

Vegan Derneğinin bu tanımında da veganlığın sadece bir beslenme şekli olmadığı, bir yaşam tarzı, bir hayat görüşü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tanımla vurgulanan nokta mümkün olduğu kadar hayvan sömürsünden kaçınılması gerektiğidir. Çünkü yaşadığımız bu bilimsel çağda hayvanlar birçok alanda kullanılmaktadır. (örn. ilaç endüstrisi) bir insanın bunun dışında kalması biraz zor görünmektedir.

Vegan ve Vejetaryenliğin Tarihsel Süreci

Vejetaryenliğin ilk ortaya çıkışına ilişkin kesin bilgiler bulunmamaktadır. Avrupa ve Amerika kültüründe vejetaryenliğin eski tarihlere dayandığı düşünülmektedir. Avrupa'da vejetaryenlik ile ilgili ilk yazılı metinler Antik Yunan'da et yemeyen Orfeciler de rastlanmıştır. Vejetaryen olan Empodices, İÖ. 5. yüzyılda başka canlıları öldürmemenin bir erdem olduğunu söylemiştir. Birçok dinde hayvanlara iyi davranılmasına ilişkin kurallar bulunmaktadır. Hinduizm, Jainizm ve Budizm dinlerinde sağlık ve etik gerekçelerle 3000 yıl öncesine kadar vejetaryenlik anlayışı bulunmaktadır (Best, 2009: 371; Kınıkoğlu, 2015: 15; Leitzmann, 2014). Diğer yandan Yunan filozof ve matematikçi olan Pisagor'un reenkarnasyonu ileri sürmesi ile vejetaryenlik arasında bir bağlantı olduğu düşünülmektedir. 19. yüzyılda pek çok filozof ve bilim insanı onun görüşünden etkilenmiş ve vejetaryen bir beslenme tarzını benimsemişlerdir. Pisagor, etik vejetaryenliğin (etik gerekçelerle vejetaryen olmak) babası olarak da kabul edilmektedir. Vejetaryen beslenmenin uygulanmasına ilişkin gerekçeler aradan geçen 2500 yıl sonra değişikliğe uğramıştır. Eski Yunan'da hayvanların, insanlar ile iletişim kurabildiklerini inanmışlardır. Eski Yunan ve Eski Roma çağından sonra 16. yüzyıla kadar Avrupa'da vejetaryenlik ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Rönesans döneminde Leonardo da Vinci ve Aydınlanma Çağında Tryon, Rousseau, Voltaire gibi pek çok bilim insanının vejetaryen olarak beslendiği bilinmektedir. O zamanlar vejetaryenlerin sayısının çok az olduğu tahmin edilmektedir (Kınıkoğlu, 2015: 15; Leitzmann, 2014; Türkmen, 2015).

Günümüzde ise vejetaryenlerin sayısında etik, doğal çevre, sağlık gibi kültürel gerekçelerle git gide artış görülmektedir. Hindistan nüfusunun üçte biri (bazı kaynaklara göre dörtte biri) vejetaryendir. Çünkü Hindular çok eski tarihlerden itibaren vejetaryenliği ahlaki bir yaşam biçimi olarak

tanımlayarak eti bir katliam ürünü ve pis olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle diğer ülkelerdeki vejetaryenlerin sayısı Hindistan'a göre azınlıkta kalmaktadır (Kınıkoğlu, 2015: 15; Leitzmann, 2014).

Hindistan örneği düşünüldüğünde vegan/vejetaryenliğin tercih nedenlerinden birinin sadece kültür olabileceği anlaşılmaktadır. Birey, ait olduğu toplumun kültürel özelliklerini taşımakta ve bunu gelecek nesillere de aktarmaktadır. Bu durum bireyin ruhsal sağlığı ile yakından ilgilidir. Çünkü birey ancak bu şekilde davranarak içinde yaşadığı toplumda varlığını sürdürebilir. Başka bir ülke olarak Almanya'da Michalak ve ark. vejetaryenlerin ruhsal sağlığı ile ilgili bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya göre vejetaryenlerin ruhsal açıdan daha sağlıklı olduğunu saptamışlar ancak sağlığı etkileyen birçok faktörlerin olduğu, tek bir değişkenin bunu ölçmek için yeterli olmadığını da vurgulamışlardır (Michalak, Zhang, Jacobi, 2012).

Vejetaryenliğin yakın tarihteki sürecine baktığımızda da ilk vejetaryen derneğinin 1847 yılında İngiltere'de (Vegetarian Society) kurulmuş olduğu görülmektedir. 1860 yılında Amerika Vejetaryen Derneği (American Vegetarian Society), 1867 yılında Alman Vejetaryen Derneği (German Vegetarian Society) kurulmuş ve bundan sonra pek çok ülkede vejetaryen dernekler kurulmuştur. 1908 yılında Dresden'de Uluslararası Vejetaryen Birliği (International Vegetarian Union) kurulmuştur. Vegan kelimesi ise ilk kez 1944 yılında Donald Watson tarafından ortaya atılmıştır. Watson, veganlığı "*hayvanlar âlemine dair sömürü ve zulmün tüm biçimlerini dışlamanın ve yaşamı gözetmenin yoludur. Et, balık, kümes hayvanı, yumurta, bal, hayvansal süt ve türevlerini dışlayıp bitkiler âleminin ürünleriyle yaşamayı ve tamamen ya da kısmen hayvanlardan üretilen tüm ticari malların alternatiflerini kullanmak şeklinde pratiğe dökülmesi*" şeklinde tanımlamıştır. Aynı yıl ilk Vegan Derneği (The Vegan Society) İngiltere'de kurulmuştur. Bundan sonra 1985 yılında Avrupa Vejetaryen Birliği (European Vegetarian Union) Belçika'da kurulmuştur (Kınıkoğlu, 2015: 15; Leitzmann, 2014; Türkmen, 2015).

Dünya Vejetaryen Günü, ilk kez 1977 yılında Kuzey Amerika Vejetaryen Derneği tarafından yerel bir organizasyon olarak kutlanmıştır. Ertesi yıl Uluslararası Vejetaryenler Birliği tarafından resmi olarak kabul edilerek tüm dünyada kutlanmaya başlanmıştır. Günümüzde Dünya Vejetaryen Günü genellikle bir gün olarak değil, bir hafta olarak kutlanmaktadır. Hatta artık 1 Kasım Dünya Vegan Gününü de bağlayan Ekim ayı, Dünya Vejetaryen ayı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de de Vejetaryen Günü ilk kez 2009 yılında Vejetaryen Kulübü'nün basın açıklamasıyla gündeme geldi. Türkiye'de ilk Vejetaryen Günü 2010 yılında Vejetaryen Kulübü organizasyonu ile kutlanmaya başladı. 3 Mart 2012 tarihinde Türkiye Vejetaryenler Derneği'ni kuruldu ve Türkiye'de şu anda vejetaryenleri ve veganları tek çatı altında toplayan ilk ve tek resmi kuruluştur. Vejetaryen kelimesi içinde anlamını barındırmasına rağmen derneğin adı sonrasında Türkiye Vegan&Vejetaryenler Derneği (TVĐ) olarak değiştirilmiştir. TVĐ, Uluslararası Vejetaryenler Birliği (IVU) ve Avrupa Vejetaryenler Birliği (EVU) tam üyesidir. Ayrıca vejetaryenlik (ve veganlık) kriterlerine uygunluk simgesi olan ürün etiketi V-Label'in de Türkiye temsilcisi/lisans dağıtıcısıdır. Ayrıca TVĐ, Avrupa Vejetaryenlik ve Hayvan Hakları Haber Ajansı'nın Türkiye temsilcisidir (Yıldırım, 2013)

İnsan Hayatında Hayvanlar

Batı'nın kendi "ötekileri" ile arasında süregelen sömürgeci ve eşitsiz güç ilişkilerinin arkasındaki zihniyete duyulan tepkiler, antropolojik verilerin Batı kültürüne ve varsayımlarına eleştirel yaklaşımla kullanılmasına yol açmıştır. İlk tepkiler, antropolojinin 19. yüzyılda kendine özgü bir disiplin olarak ortaya çıktığı dönemin egemen yaklaşımı olan evrimciliğe gösterilmiştir. Evrimci kültürlerin etnik-merkezci yaklaşımı, eleştirilerin odağını oluşturmuştur (Özbudun, 2006). İnsanlar

arasında yaşanan “ötekileştirme” durumu, aynı şekilde insan dışındaki canlılara da yaygın olarak uygulanmaktadır. Ve bu durum kültürel bir öğrenme olarak nesilden nesille aktarılmaktadır. İnsanların, hayvanları kullanmaya başlaması onları evcilleştirme süreci ile başlamıştır. Evcilleşen hayvanlar, insanların yanında tutulmuş ve böylece sekonder ürünlerinden (yumurta, süt vs.) de yararlanılmıştır. Bu evcilleştirme sürecinde hayvanlarda gelecek nesillere aktarılan değişiklikler olmuş ve hayvanlar bu süreçte evrim geçirmişlerdir. Koyunun evcilleştirilmesinden bir süre sonra avantajlı fenotipler (mevcut anatomi ve fizyoloji) ortaya çıkmıştır. Yabani koyun, yünlü değildir; yünlü giysiler evcilleştirmenin ürünüdür. Evcilleştirilen hayvanlarının boyutlarında küçülme olduğu (belki de küçük hayvanların denetiminin daha kolay olması nedeniyle) görülmüştür (Kottak, 2002: 122, 242).

İnsanların göçebe yaşam tarzına bağlı olarak ilk geçim ve besin kaynağı hayvancılık olmuş sonrasında yerleşik hayatta geçince hayvancılığa tarım da eklenmiştir (Kobyay, 2013). Diğer toplumlarda olduğu gibi Türklerin tarihsel süreçte besin kültürüne bakıldığında da hayvansal ürünleri oldukça çok kullandığı görülmektedir (Ertaş, 2013).

Günümüzde et yemek özellikle vegan/vejetaryen sayısının az olduğu bir toplumda sosyal bir aktive olarak görülmektedir. Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de hayvanların dâhil olduğu gelenekler vardır. Şükran günlerinde tüketilen hindiler (Foer, 2015: 271-273; Pollon, 2009: 361-395), kurban bayramı ve bu bayramda bir koçun süslenerek nişanlı kadının evine gönderilmesi de buna birer örnektir.

Hayvanların farklı değerlendirilmesi de kültürel bir öğrenmenin sonucudur. Bir yandan doğum günü hediyesi olan kedi, köpekler varken, diğer yandan salama dönüştürülen en az köpekler kadar zeki olduğu bilenen domuzlar ve bunun yanı sıra inek, keçiler, tavuk gibi hayvanlar vardır (Foer, 2015: 238; Pollon, 2009: 361-395). Köpeğin yiyecek olarak tüketildiği ülkelerin (Aydın, 2015) olmasına rağmen, kedi ve köpek etinin tüketilmesi genel olarak kabul gören bir görüş değildir. Bunun yanı sıra belirli hayvanlarının (inek, keçi vb.) etinin tüketilmesi çoğu insan tarafından etik açıdan uygun bulunmaktadır. Bu kültürel olarak gelişmiş bir davranıştır ve hayvansal ürünlerinin tüketildiği bir evde büyüyen bir çocuk erişkin olduğunda da çoğunlukla bu tutumunu devam ettirecektir (Foer, 2015: 31-35). Ancak aslında insanların hayvanları kullanması/tüketmesi ile ilgili olarak bir tutarsızlığın olduğu söylenebilir. İspanya’daki boğa güreşlerini, Kanada’da yavru fokların öldürülmesini protesto ederken, diğer yandan bütün hayatlarını kafeslerde geçiren tavukların yumurtalarını ya da yavrularından uzak tutulan ineklerinin sütlerini ve süt buzağularının etlerini tüketmeye devam etmek, Güney Afrika’daki ırkçılık rejimini kınarken başka ırktan bir komşu istememeye benzemektedir (Singer, 2005: 228-229).

Hayvanların Kurban Olarak Kullanılması: Toplumun beslenme alışkanlıklarının oluşmasında dinin de önemli bir etkisi vardır (Beşirli, 2010) ve dini pratiklerin yerine getirilmesinde hayvanların kurban edilmesi yapılan eylemlerden biridir. Havva ile Âdem’in oğulları olan Kâin ile Habil (İslam kültüründe Kâin, Kabil olarak geçmekte ve Habil ile Kabil şeklinde söz edilmektedir) mitosunda da kardeşlerin Yehova’ya sunduğu kurbanlardan bahsedilmektedir. Kâin tarımcı olduğu için toprak üzerine döktüğü alın terinin, emeğinin meyvelerini kurban olarak sunarken, Habil ise çoban olduğu için koyun sürüsündeki ilk yavrularını kurban olarak sunar. Habil’in kurbanları kabul edilirken, Kâin’inkiler kabul edilmez. Bunu kıskanan Kâin kardeşini öldürür (Hooke, 2002: 143-144).

Kurban sözcüğünün aslı İbranice “korban”dır. Aramice dili aracılığıyla Arapçaya geçmiştir. Dilimizde kurban sözcüğü dört anlam içermektedir. Birincisi dinin bir buyruğunu veya bir adağı

yerine getirmek için kesilen hayvan, ikincisi Müslümanlarda kurban bayramı, üçüncüsü mecazi anlam olarak, bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse, dördüncüsü yine mecazi anlamda bir kazada veya felakette ölen kimsedir (Erginer, 1997).

İnsanlar inandıkları dinin gereği her zaman kurban sunma eyleminde bulunmuş ve kurban ibadeti insanlarla var olmuştur. Kurbanın bir ibadet olarak yerine getirilmesinin beş nedeni vardır (Bekki, 1996).

1. Hayranlık: İnsanlar çeşitli sebeplerle bazı şeylere (gök, ay, güneş, hayvan vs.) hayranlık duymuşlar, bu hislerini de o hayran oldukları varlıklara kurban sunarak dile getirmişlerdir.

2. Şükran: Yeryüzünde çok çeşitli nimetlere sahip olma şansına erişen insan, bunları kendisine ihsan ettiğini düşündüğü Tanrı/Tanrılara kurban sunmak suretiyle, şükcrünü ifade etmiştir. Yani insan kurbanı bir teşekkür vasıtası olarak düşünmüştür.

3. Gönül alma: İlkel dinlerde insanlar, Tanrı/Tanrıların gazabını dindirmek ya da işlemiş oldukları suçların cezasından kurtulmak için kurban eyleminde bulunmuşlardır. Kurbanı bir tür gönül alma vasıtası olarak kullanmışlardır.

4. Pazarlık (Adak): İnsanlar bazı isteklerinin Tanrı/Tanrılar tarafından kabul edilmesini dilemişlerdir. Dilekleri yerine gelince de Tanrı'ya bu lütfunun karşılığı olarak kurban sunmuşlardır.

5. Kefaret: İnsanlar yaptıkları kötülüklerin karşılığı olarak kurban eylemini gerçekleştirmişlerdir (Bekki, 1996).

Başka bir literatüre göre ise kurbanla ilişkin şu şekilde açıklamalar yapılmıştır. Açıklayıcı teorilere göre kurban, bugün ya da gelecekte Tanrının lütfünü kazanmak için O'na sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç ya da günah karşılığı olarak doğaüstü güce bu suç ya da günahın kefareti ödeme, onun gönlünü almak amacıyla kurbanın ölümünü sembolize edecek hayvanları kurban etmeye dayanmaktadır. Kutsallaşma teorisi kurbanı, kurbanların kurban ile bir tür kutsallığa ulaşması anlamında kabul etmektedir. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisinde ise, tanrıya adayarak kurbanın paylaşılması, birlikte, paylaşılarak yenmesi biçiminde yorumlar (Dictionary of Anthropology aktarım Erginer, 1997: 18)

Erken Paleolitik dönemden itibaren çeşitli kültürde kurban ibadetinin farklı uygulamaları ortaya çıkmıştır. Antik Yunan dininde yer altı ve deniz tanrılarına siyah, ateş tanrılarına kırmızı renkte hayvanlar, güneş tanrısı Helios'a süratli atlar, tanrı Zeus'a kozmik verimlilik güçlerinin simgesi olarak kabul edilen boğa kurban edilirdi. Kurban vasıtasıyla tanrıların, tanrılar sayesinde de insan ve tabiatın yaşadığına inanılırdı. Japon dini Şintoizm'de kurban tanrılara ve ölümlere, onların öfkelerini yatıştırıp lütuf ve yardımlarını sağlamak veya günahlara kefarete düşüncesiyle sunulurdu. Erken dönemlerde uygulanan insan kurbanlarının yerini sonradan hayvan kurbanları almıştır. Eski Çin'de ise tanrılara ve ölen ataların ruhlarına onları memnun etmek ve ilahi lütuflar elde etmek amacıyla evcil olan ve olmayan hayvanlar kurban edilir. Hububat, mayalandırılmış içki, çeşitli yiyecekler ve ipek gibi takdimeler sunulurdu. Önceleri yaygın olan insan kurbanına Konfüçyüs ile birlikte son verilmiştir (Bardakoğlu, 2002: 434).

Batı'nın mülkiyet kuramının dinsel temellerine göre hayvanlara eşya olarak muamele edilmesinin gerekçesi, hayvanların hissetme yetisine sahip olmalarına rağmen, Tanrı'nın hayvanların bu temel haklarını göz arda etmesine izin vermesidir. Hayvanların mülk olduğu görüşünün baş mimarı John Locke'tur. Locke'nun genel olarak mülkiyet haklarının kökeninde, Tanrı'nın insanlara verdiği

mutlak bir hak olduğu varsayılan hayvanları kullanma ve öldürme hakkının olduğu düşüncesi vardır. Özel mülkiyet kuramı ve hayvanların mal olduğu, insanların hayvanlara tahakküm hakkının olduğu yönündeki görüşü, doğrudan, Tanrı'nın insanları kendi suretinde yarattığını ve bize yeryüzü ve dünyayı paylaştığımız tüm hayvanlar üzerinde "hâkimiyet" tanıdığını anlatan Tekvin kitabına dayanmaktadır. Locke'a ve aynı ilahiyat geleneğinden başka düşünürlere göre, Kitabı Mukaddes hayvanların ahlaken hiçbir önem taşıyamayacağını tespit etmişti; hayvanların ahlaki ya da hukuki doğrudan bir yükümlülüğümüz olamazdı. Locke hayvanlara sebepsiz yere acı çektirilmesini, sadece böyle bir davranışın bizi birbirimize karşı daha kaba olmaya itme eğilimi taşıması endişesiyle sorunlu buluyordu (Francione, 2008: 210-212).

Yahudilikte kurban kanlı ve kansız kurban olarak ayrılmakta ve Tevrat'ta kurbanın temiz ve eti yenilen hayvanlardan seçilmesi istenmiştir. Kurban edilen hayvanın kusursuz ve çoğunlukla erkek olması gerekir (Bardakoğlu, 2002: 435).

İbrani dininde kurbanın önemli bir rolü vardır. Bu kurbanların arkasında bulunan öncü düşüncenin tanrıya bir armağan sunma değil, daha çok tanrının ve ona tapanların kurbanın eti ve kanını paylaşarak gerçekleştirdikleri bir olma yolunda bir edim olduğu düşünülmektedir. Kurbanla bağlantılı olarak kullanılan en karakteristik deyiş, kefarete ödemedir (kişi için Yehova'ya serbestçe ulaşabilme imkânını yeniden elde etme) (Morris, 2004: 336-337).

Hıristiyanların kutsal kitabı İncil'de de hayvanlar gruplandırılarak insanlara sunulmuştur. Hıristiyan ilahiyat geleneğine göre, insanların tersine hayvanların ölümsüz ruhları yoktur, dolayısıyla hissetme yetilerine ve çıkarları olan varlıklar olarak ahlaki statülerine bakmaksızın onları topluluktan dışlayabiliriz (Francione, 2008). Kitabı Mukaddes'in çeşitli bölümlerinde yeryüzünün insanların hizmetine verildiğini, açıkça yeryüzünde canlı cansız her şeyin insana armağan edildiği belirtmektedir. Tanrı bitkilere, cansız varlıklara, hayvanlara yani bütün dünyaya hükmetmek için insanı kendi suretinden yaratmıştır (Kılıç, 2008: 63). Buna karşın İncil'de yine de et yenilmesi ile ilgili olarak ara yolu bulacak şekilde şu ifadeyi kullanmıştır: "Et yiyenler sadece bitkiyle beslenenleri küçük görmesinler, bitkiyle beslenenler de et yiyenleri ayıplamasınlar" (Kınıkoğlu, 2015: 15).

Hinduizm'de de aynı şekilde kurban çok önemli bir yere sahiptir. Tanrılara sunulan her şey kurbandır ve Hinduizm'de kansız kurbanlar yaygındır. Öfkelerini teskin etmek amacıyla sunulan bu kurbanların yanında Tanrılara özel hediyeler de sunulmaktadır (Tümer, Prof. Dr. Günay- Doç. Dr. Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yay., Ank.,1988 aktarım Bekki, 1996). Hindistan'ın insanları genelde hayvanların öldürülmesini yasaklayan şiddet karşıtı bir ilke, "ahimsa" (hiçbir canlıyı öldürmemek (Bardakoğlu, 2002: 434-436), yaşama, dolayısıyla da sığırlara zarar vermeyi yasaklayan Hindu öğretisi) öğretisince korunan zebu sığına taparlar (Kottak, 2002: 486, 492). Budizm ve Jainizm dinlerinde "ahimsa" prensibi ve tenasüh (reenkarnasyon ile başka bir canlıda dünyaya gelmek) inancı gereği canlı yaratıklar kurban edilmemektedir (Bardakoğlu, 2002: 434).

Türk mitolojisine baktığımızda ise; sarı at veya sarı inekle sarı devenin kesilmesinin önemli motiflerinden biri olduğu görülmektedir. At kurbanının dışında; sığır, keçi, koç, kuzu ve öküz Eski Türklere göre makbul kurbanlıklardır (Bekki, 1996). İslamiyet öncesinde kurban tapınılan tabiatüstü varlık veya varlıklara yakınlaşma, şükran duygularını ifade etme, bir şey isteme ve günahlara kefarete olması gibi niyetlerle sunulan varlık ve nesnelere. Tabiatüstü bir güce sunulan nesnelere genel anlamda takdime adı verilirken kurban kelimesi özellikle öldürme veya boğazlama yoluyla sunulanlar için kullanılmaktadır. İslam öncesi Arap toplumunda çocukların, köle ve esirlerin putlara kurban edilmesi âdetinin zayıf da olsa izlerine rastlanmakla birlikte yaygın olan putlara hayvanlarının kurban edilmesi şeklindeydi (Bardakoğlu, 2002:434-436).Kurbanda büyü

bir güç olarak mitolojik düşünceyle yaşayan insanın ruhuna rahatlık getiren bir yön vardır. Coşkuya benzer bir duygu olan bu rahatlık, derinliklerden, evrenin ritmiyle uyum içinde olmaktan gelen bir duygudur. Eskilerde kurbanın seçilmesi rastgele olmazdı. Onun başkalarından ayıran üstün veya seçkin bir özelliği olmalıydı. Kurban getirildiğinde, aksilik çıkmasın diye dikkat edilirdi. Yoksa güçlerinin manevra gücü artardı ve bu da dünya düzeni için tehlike yaratabilirdi. Bir kabahat ortaya çıktığı zaman da kurban törenine bağlarlardı. Eski Türkler kötü ruhlardan korunmak amacıyla kurbanlar keserlerdi. Hunlar çağında da kurbanlar atalara, gökyüzüne, yeryüzüne, ruhlara ve Tanrı'ya verilirdi. Kurban töreni, eski Türklerin bahar bayramlarının başlıca olayı sayılırdı. Dağlara, ırmaklara ve göllere kurban verme törenleri dua ile birlikte gerçekleştirilirdi. Türk halklarında kansız kurban vermeye, “saçı” denilirdi. Eski Türkler ilahi varlıklarla yakınlık kurabileceklerine inanarak, ruhlara için kurbanlar verirlerdi. En büyük kurban ise göçebe ruhlu Türkün, kutsal bir duyguyla sarıldığı atı olmuştur. At kurban kanlı kurbanların en önemlisi olmuştur. Diğer kurbanlık hayvanlarda da erkek olanlar üstün sayılmış, dişiler kurban dışı tutulmuştur. Dede Korkut Kitabı'nda kurban olarak atan aygır, deveden buğra ve koyundan koç kesilmesi gerektiği yazılıdır. İnsan kurbanı ise eski Türklerde hiçbir zaman olmadığından bir gelenek haline de gelmemiştir. İnanışa göre kurban edilen hayvanın kemikleri kırılmaz ve gömülürdü. Bazı özel ayinlerden sonra, kurbanlık hayvanın kemikleri toplanıp bir kaba konulur ve ocağın üstüne asılırdı. Anadolu'daki Kür vadisinde, Çıldır yöresinde kurban bayramında kurban olarak kesilen hayvanın kemikleri ekin ekilecek zamanına kadar temiz bir yerde saklanırdı. Böylece o yıl bu toprakların verimli ve bereketli olacağına inanılırdı. Irak Türkmenleri, evde kestikleri kurbanın kanından parmak ucuyla alıp, çocukların ağzına sürerlerdi ve böylece çocuk üzerindeki belaların gideceğine inanırlardı. Kurban verilme olayı doğası gereği kolektif karakterlidir ve toplu olarak yapılır. Böyle kitlesel kurban törenleri, Sayan-Altaylarda son zamanlara kadar korunmuştu ve sadece Tanrı adına kurban verilirdi (Beydili, 2005: 348-350). Türkler arasında kurban sözcüğü İslamiyet'in kabulü ile yayılmaya başlamıştır (Erginer, 1997: 16-18). Kuran-ı Kerim, Saffât Süresinin 101-107 ayetlerinde kurbandan bahsedilmektedir (Öztürk, 2013: 450-451). İslamiyet dininde kurban Allaha yakınlaşmaya vesile olan şey anlamına gelmektedir. Kurban, dini bir terim olarak Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasına ermek için ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade etmektedir. Kurban Bayramında kesilen kurbanı Udhiye, hacda kesilen kurbanı ise Hedy denir ve hayvanların kurban edilmesi sırasında uyulması gereken belirli koşul ve kuralları vardır (Kurban Rehberi, 2015). Kuran-ı Kerim'de bununla ilgili ayetler vardır. Hayvanların insanlara rızık olarak verdiğine, belli günlerde onların kurban edilmesi gerektiği ve ayrıca onlardan sıkıntı içinde bulunan fakirlere de verilmesi gerektiği geçmektedir (Ateş, Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali).

Hayvanların Deney Olarak Kullanımları: İnsan hayatındaki hayvanlardan söz ederken deney hayvanları da ele almak gerekir. Birçok bilimsel araştırmalarda hayvanlar üzerinde deneyler yapılmış ve günümüzde kullanım sayılarında azalma olmasına rağmen halen devam edilmektedir (Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, 2015). Türkiye'de 15 Temmuz 2015 tarihinde yayımlanan Kozmetik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile kozmetik ürünlerin hayvanlar üzerinde test edilmesi yasaklanmış (15 Temmuz 2015, Resmi Gazete Sayısı: 29417)ve birçok ülke buna benzer yasal düzenlemeler yapmaktadır (Can, 2016). Buna rağmen tıp alanında deney hayvanlarının kullanılması ile hayvan hakları arasında etik ikilemler yaşanmaktadır. Tıp araştırmalarında kullanılan hayvanlar birçok insanın sağlığı için gereklidir. Ancak insan ve hayvan fizyolojik yapılarının farklı olması nedeniyle yapılan deneylerde verecekleri tepkilerinin farklı olduğu da düşünülmektedir. Bu nedenle tıp araştırmalarında hayvanların yerine yeni yöntemlerin geliştirilebileceği görüşü ağır basmaktadır (Çobanoğlu, 2009: 413).

Kadın ve Et Tüketimi

Et tüketimi toplumsal bir statü sembolü olarak da görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde hayvansal protein tüketiminin diğer ülkelere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Akman, 2013: 217). Yapılan bir araştırmada gelir düzeyi yüksek olan bireylerin daha fazla kırmızı et tükettikleri saptanmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında; kırmızı et tüketimi ile ilgili yapılan bir araştırmada kadınların erkeklere oranla daha az kırmızı et tükettikleri saptanmıştır (Akçay & Vatansever, 2013). Et tüketimini erkeksi bir davranış olarak görülürken, sebze tüketimi de kadınlara yakıştırılan bir davranış olarak görülmektedir. Bu görüş geçmişte de günümüzde de geçerliliği korumakta ve bu da aslında toplumsal kültürün bir yansımasıdır. Bitki kelimesi kadınların edilgenliğiyle eşanlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Çünkü kadınların erkeklere göre daha uysal olduğu düşünülmektedir. Sonuçta kadınlar uysal oldukları için bitki yiyebilirler ama aktif olan erkekler et yemeğe ihtiyaç duyar. Tarihte kadın ve erkek arasındaki iş bölümüne bakıldığında bunun eskilere dayandığını söylemek mümkündür. Avcılık erkeğin rolüken, kadın toplayıcılık yapmıştır. Kadın, doğada bulunan yabani bitkileri toplamıştır. Bu nedenle de kadınların bitkiler konusunda daha bilgili olduğu düşünülmektedir. Bitkileri toplamak, hareket halindeki hayvanları kovalamaktan daha az enerji gerektirmekte ve daha az tehlikelidir. Et yeme erkek gücünün sembolü ve zenginliğin bir göstergesi olarak da görülmektedir. Ayrıca et tüketimi ırkçılığın da göstergesi olarak da düşünülmektedir. Burada “ırkçılık” derken kastedilen beyaz insanların et yeme alışkanlıklarına öncelik verilmesidir (Adams, 2013: 104-105; Masson, 2015: 15; Türkmen, 2011).

Et yemek erkeğe yakıştırılırken reklamlarda kadının kullanılması da tesadüf değildir. Et ve piliç reklamlarında et hep kadın olarak sembolleştirilmekte ve erkek egemen yapıya sunulmaktadır. Bu reklamlarda kullanılan bazı sözler bunu destekler niteliktedir: “Rüzgâr gibi pişti”, “Etime doyamazsın”, “Aklınızı başından alır” (Bayık, 2015). Reklamda kadın ikna etme aracı olarak kullanılmakta ve kadın bedeninin sunumunun yapılması ataerkil sistemi destekler nitelikte olmaktadır (Elden, M., Ulugök, Ö. ve Yeygel, S. 2011. Şimdi Reklamlar...İstanbul: İletişim Yayınları aktarım İlhan & Aygün Cengiz, 2015: 38). Yapılan çalışmalarda Türkiye’deki yurtdışı reklamlar bu bakış açısı ile incelenmiş ve çalışma sonucunda reklamlarda kadınların tüketime özendirme için kullanıldığı ve bunun için de araç olarak kadın bedeninin kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Kadının bedeninin erkeğin arzu nesnesi olarak ürün tarafından ulaşılabilir bir nesneye dönüştüğü belirtilmektedir. Bu durum kadınların erkeğe göre aşağıdaymış gibi olan toplumsal konumlarını pekiştirmekte, kadınlık tanımı salt bedene indirgenmiş olmaktadır. Bu ve bunun gibi pek çok alanda var olan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliği, kadına yönelik hak ve özgürlüklerin ihlaline meşrutiyet kazandırmakta, toplumsal düzeyde maddi ve manevi zararlara yol açmaktadır (Çimen, D. 2011. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Televizyon Reklamlarında Kadın. Uzmanlık Tezi. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu aktarım İlhan ve Aygün Cengiz, 2015: 39, Güzel 2014). Bunları düşündüğümüzde hayvanlara yapılanların, cinsiyetçi, karnist ve türücü (bir türün kendi biyolojik türünün çıkarları lehine ve diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine, önyargılı ya da yanlı davranılması (Singer, 2005: 43)) yaklaşımlardan arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Kadına sadece doğurganlık vasfı yükleyen bu türücü, karnist ve cinsiyetçi tüketim sistemi ile kadını ikinci plana atan bir anlayış yaygınlaştırmaktadır (Bayık, 2015). Burada karnizm kavramının açıklanması gerektiği düşünülmektedir. Karnizm, et üretiminin nasıl olduğunu bilmemeyi seçmektir. Etin bir hayvandan geldiği ve bunun şiddet sonrasında elde edildiği bilinmemekte ama bu durum ya bilinmiyor gibi davranılmakta ya da görmezden gelinmektedir. Et endüstrisi de insanlar ne kadar az bilirse o kadar çok et yiyebileceği bilmektedir. Zaten insanların çoğu hayvanların, hayvansal ürünler nedeniyle öldürülmesi gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmaz ve yine çoğu insan farkında olmadan hayvanlara yapılan işlemlerinin kendilerine hatırlatılmasını istememektedir. Hayvansal ürünlerin önceden pişirilmiş veya parçalanmış halde sunulması insanların bunları satın alırken söz konusu bu gerçeklikten uzak kalmalarını ve bu

ürünlerin nereden geldiği konusunda pek kafa yormamalarını kolaylaştırmaktadır. Bu, et endüstrisinin istediği bir durum olup karnizmin özünü oluşturmaktadır (Foer, 2015: 238; Joy, 2015; Pollan, 2009: 361-395).

Vegan ve vejetaryenlikte sözünü ettiğimiz bütün bu davranış, tutum, gelenek ve inançlar ile yakından ilgilidir. Vegan/vejetaryenler hayvanlara ahlaki bir değer verirken (özellikle veganlar) hayvanların hiçbir şekilde insanlar için kullanılmaması gerektiğine inanmaktadır. Hayvanların insanlar için değil, kendileri için var olduğuna ve kendileri için bir değerli olduklarına savunmaktadırlar. Dolayısıyla hayvanların (aslında toplumdaki değil, dünyadaki yerleri, onlara verilen anlam doğrudan vegan/vejetaryenliğin hayat felsefesi ile yakından ilgilidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Vegan/vejetaryenlik, bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi, biyoetik bir yaklaşım olup sosyal ilişkilere yansıyan yönü çoğunlukla sadece beslenme şekli olmaktadır. Hâlbuki vegan/vejetaryenliğin sadece bir beslenme şekli değildir. Bazı insanlar vegan/vejetaryenliği daha sağlıklı olabilmek için tercih ederken, bazıları ise hayvanlara saygı gösterilmesi gerektiğini düşünerek etik gerekçelerle tercih etmektedir. Ekolojik, lezzet, kültürel veya dini inançlar nedenlerle vegan/vejetaryen olanlar da bulunmaktadır. Birden fazla nedenle bu yaşam tarzını benimseyenler de vardır. Vegan/vejetaryenlik, yaşama, canlıya ve doğaya olan bakış ile doğrudan ilgilidir. Vegan/vejetaryenler, canlı ve türler arasında bir eşitliğin olması gerektiğine inanmaktadırlar ve bütün eşitsizliklerin ve sömürülerinin birlikte ele alınması gerektiğine inanmaktadırlar. Yani kadına, çocuğa yönelik şiddette ya da çocukların çalıştırılmalarına karşı çıkarken aynı şekilde hayvanların da sömürülmesine de karşı çıkılması gerektiğine inanılmaktadır. Bir toplumun gelenekleri, davranış, tutum ve inançları hayvanlara verilen anlam ile yakından ilgilidir. Bazı hayvanların evcil olarak evde bakılması ve sevilmesi, bazı hayvanların da yemek için var olduğunun düşünülmesi kültürel bir öğrenmenin sonucu gelişmiştir ve bu kültürel öğrenme nesilden nesille aktarılmaktadır. Hayvanların kurban edilmesi eski tarihlere dayanmakta ve günümüzde de birçok dinde hayvanların kurban edilmesine devam edilmektedir. Et tüketiminin yaygın olduğu bir toplumda hayvansal bazı ya da hiçbir ürünü tüketmeyen kişiler vegan/vejetaryen zorluk yaşayabilir. Bireyin hayvansal ürün tüketmemesi yadırganabilir ve nedeni anlaşılabilir. Et tüketimi toplumda bir statü sembolü olarak görülmektedir. Evine et alabilen kişi daha zengin ve güçlü olarak kabul görmektedir. Çünkü et tüketimi erkeksi bir davranış olarak görülürken sebze tüketimi kadınlar yakıştırılmaktadır. Bu yönüyle hayvansal et tüketiminin toplumsal cinsiyet rolleri açısından da farklı anlamlar içermektedir. Et reklamlarında kadınlarının kullanılıyor olması da olayın başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Bunun kadına yönelik bakış açısı ve ataerkil görüş ile yakından ilgisi bulunmaktadır. İnsanların inançları, kültürel olarak öğrendikleri, doğaya, hayvanlara, canlıya bakış açıları doğrudan yaşam tarzlarını etkilemektedir. Bu da bireyin hayat felsefesini doğrudan etkilemektedir.

Kaynaklar

- Adams, C., J., (2013) *Etin Cinsel Politikası, Feminist-Vejetaryen Eleştirel Kuram*, (İngilizceden çeviren: G. Tezcan & M. E. Boyacıoğlu). (1. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- American Vegetarian Society. (2016). Founder, H. Jay Dinshah <http://americanvegan.org/founder.htm> erişim tarihi: 22.1.2016.
- Ateş, S., *Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali*, Ankara: Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, Hac Süresi 22/28, s. 334, Kevser Süresi 108/2, s. 602.

- Akçay, Y., & Vatanserver, Ö., (2013) Kırmızı Et Tüketimi Üzerine Bir Araştırma: Kocaeli İli Kentsel Alan Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4, 1, s. 043-060.
- Akman, N., (2013) Türkiye’de Hayvansal Üretim. (Ed.: Necdet Oral) *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politikleri 1923-2013*, (1. Baskı). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odaları Bursa Şubesi & NotaBene Yayınları.
- Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği (2015) Bunları Biliyor musunuz? <http://www.aifd.org.tr/Bunlari-Biliyor-musunuz.aspx> erişim tarihi: 25.9.2015.
- Aydın, E., (2015) Çin’de Köpek Etine Talep Azaldığı için Restoranlar Kapanıyor *Gaia Dergi*. <https://gaiadergi.com/cinde-kopek-etine-olan-talep-azaldigi-icin-restoranlar-kapaniyor/> erişim tarihi: 20.11.2015.
- Bardakoğlu, A., (2002) *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, cilt 26.
- Bayık, S., (2015) Ortak bir mücadele: Hayvan ve Kadın Bedeninin Özgürlüğünü Savunmak. *Gaia Dergi*. <https://gaiadergi.com/ortak-bir-mucadele-hayvan-ve-kadin-bedeninin-ozgurlugunu-savunmak> erişim tarihi: 20.11.2015.
- Bekki, S., (1996) Türk Mitolojisi’nde Kurban. *Akademik Araştırmalar*, Yıl 1, Sayı: 3, İstanbul, s. 16-28.
- Best, S., (2009) *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*, (Editors in Chief: J. Baird Callicott and Robert Frodeman) Macmillan Reference USA, a part of Gale, Cengage Learning, s. 371.
- Beşirli, H., (2010) Yemek, Kültür ve Kimlik. *Millî Folklor*, 22, 87, s. 159-169.
- Beydili, C., (2005) *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev.: Eren Ercan), Yurt Kitap Yayın.
- Can, İ., I., (2016) Güzel şeyler de var: Güney Kore’de kozmetik için hayvan deneyleri tarihe karışıyor. *Gaia Dergisi* <https://gaiadergi.com/guzel-seyler-de-var-guney-korede-kozmetik-icin-hayvan-deneyleri-tarihe-karisiyor/> erişim tarihi: 13.1.2016.
- Clarys, P., Deliens, T., Huybrechts I., Deriemaeker P., Vanaelst B., De Keyzer W., Hebbelinck & M., Mullie P., (2014) Comparison of Nutritional Quality of the Vegan, Vegetarian, Semi-Vegetarian, Pesco-Vegetarian and Omnivorous Diet. *Nutrients*, 6, 1318-1332.
- Çetin, Z., (2014) Vejetaryen ve Vegan Beslenmesi *medikal akademi*. <http://www.medikalakademi.com.tr/vejetaryen-ve-vegan-beslenmesi/> erişim tarihi: 12.4.2015.
- Çobanoğlu, N., (2009) *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*, Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Dyett, P., Rajaram, S., Haddad EH., & Sabate, J., (2014) Evaluation of a Validated Food Frequency Questionnaire for Self-Defined Vegans in the United States, *Nutrients*, 6, 2523-2539.
- Erginer, G., (1997) *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Ertaş, Y., & Gezmen-Karadağ, M., (2013) Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (1): 117-136.
- European Vegetarian Union. (2016). Our History. <http://www.euroveg.eu/about-evu/our-history/> erişim tarihi: 22.1.2016.
- Foer, J., S., (2015) *Hayvan Yemek*, (Çev.: Garo Kargıç) (3. Baskı) İstanbul: Siren Yayınları.
- Francione, G., L., (2008) *Hayvan Haklarına Giriş, Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi?* (Çev.: Renan Akman, Elçin Gen) (1. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güzel, E., (2014) Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Medyanın Rolü, *Global Media Journal, TR Edition* s. 185-199. http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_8_sayi_Bahar_2014/pdf/Guzel.pdf. erişim tarihi: 20.1.2016.
- Hayvan Özgürlüğü Çevirileri (2015) Karnizmin Özü: Bilmeden Bilmek. Dr.Melanie Joy’un *Why We Love Dogs, Eat Pigs and Wear Cows: An Introduction to Carnism* adlı kitabından

- alıntı <http://hayvanozgurlugucevirileri.com/karnizm/karnizmin-ozubilmeden-bilmek/> erişim tarihi: 21.4.2015.
- Hooke, S., H., (2002) *Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Hıristiyan Mitosları*. (Çev.: Alâeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.
- IVU (International Vegetarian Union) World Vegfest (2016). History of the German Vegetarian Societies. <http://www.ivu.org/history/societies/vbd.html> erişim tarihi: 22.1.2016.
- IVU (International Vegetarian Union) World Vegfest. (2016) About IVU. http://www.ivu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=315&Itemid=268 erişim tarihi: 22.1.2016.
- İsveç'te Etsiz Yaşam Yaygınlaşıyor. (2014). *Veg&Nature Dergisi, Vejetaryen ve Vegan, Sürdürülebilir Yaşam ve Hayvan Özgürlüğü Dergisi*, İstanbul: Türkiye Vejetaryen Derneği yayını, s. 6.
- İlhan, N., Cengiz Aygün, S., (2015) *Reklama Düş Olarak Bakmak, Psikanalitik Bir Okuma*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kıran, J., (2011) Ne Yesem Ne Yemesem. Efsun Karabudak ve Ali Demirsoy ile röportaj, *NTVBLM*. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~demirsoy/Haberler_files/beslenme.pdf erişim tarihi: 25.4.2015.
- Karabudak, E., (2008) *Vejetaryen Beslenmesi*, Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayın No: 726, Klasmat Matbaacılık.
- Kılıç, S., (2008) *Çevre Etiği, Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sonuçları*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Kınikoğlu, M., (2015). *Vegan Beslenme*, 1. Baskı, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Kobyay, E., Ş., (2013) *Kutadgu Bilig'de Yiyecek ve İçecek Adları*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Ankara-Turkey. Volume 8/8. p. 823-833.
- Kottak, C., P., (2002) *Antropoloji, İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (Çev.: Serpil N. Altuntek ve ark.) Ankara: Ütopya yayınları.
- Kozmetik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 15 Temmuz 2015, Sayısı: 29417.
- Kurban Rehberi 2015. Türkiye Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyantevakfi.org.tr/Media/Files/kurban/2015/kurbanRehberi2015.pdf> erişim tarihi: 27.12.2015.
- Le, L., T., & Sabaté, J., (2014). Beyond Meatless, the Health Effects of Vegan Diets: Findings from the Adventist Cohorts. *Nutrients*. 6, 2131-2147.
- Leitzmann, C., (2014). Vegetarian Nutrition: Past, Present, Future. *Am J Clin Nutr*. 100 (suppl): 496S-502S.
- Masson, J., M., (2015) *Tabağındaki Yüz, Gıda Hakkındaki Gerçekler*, (Çev.: Zülal Kalkandelen) (1. Baskı). Ankara: Paloma Yayınevi, Ankara.
- Michalak, J., Zhang, X., C., Jacobi, F., (2012) Vegetarian diet and mental disorders: results from a representative community survey. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 9: 67, <http://www.ijbnpa.org/content/9/1/67> erişim tarihi: 15.2.2016
- Morris, B., (2004) *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, Bir Giriş Metni. (Çev.: Tayfun Atay) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Nuh'un Gemisinde Veganizm Etiği (2014). *Veg&Nature Dergisi, Vejetaryen ve Vegan, Sürdürülebilir Yaşam ve Hayvan Özgürlüğü Dergisi*, İstanbul, Türkiye Vejetaryen Derneği yayını, s. 7.
- Ongan D., Ersoy G. (2011). Vejetaryen sporcular: Özel gereksinimleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 9: 1. s. 261-270. <http://www.insanbilimleri.com> erişim tarihi: 4.2.2016.
- Özbudun, S., Şafak, B., Altuntek, N. S., (2006) *Antropoloji, Kuramlar/Kuramcılar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öztürk, Y., N., (2013) *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: Yeni Boyut.
- Pollan, M., (2009) *Etobur-Otobur İkilemi*, The New York Times Bestseller. (Türkçeden çeviren: İlke Önelge) (1. Baskı). İstanbul: Pegasus Yayınları.

- Singer, P., (2005) *Hayvan Özgürleşmesi*, (İngilizceden çeviren: Hayrullah Doğan) (1. Basım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- The Vegan Society (2016). History. <https://www.vegansociety.com/about-us/history> erişim tarihi: 22.1.2016.
- Türkiye Vegan ve Vejetaryen Derneği. (2015). Tanımlar, Vejetaryenlik Nedir? <http://tvd.org.tr/kilavuz/tanimlar/> erişim tarihi: 20.4.2015.
- Türkmen, A., B., (2015) 'Topyekûn ve Bütünsel bir Özgürlük Talebi: Veganlığın Felsefesi' *Gaia Dergi*. <https://gaiadergi.com/topyekun-ve-butunsel-bir-ozgurluk-talebi-veganligin-felsefesi/> erişim tarihi: 20.12. 2015.
- Türkmen Öztürk, H., (2011). Tarihsel Olarak Kadın Şifacılık ve Tıbbın Değerleri. *Lokman Hekim Journal*. 1, 2, s. 21-27.
- Phillips, F., (2005) Vegetarian nutrition. Briefing Paper. *British Nutrition Foundation Nutrition Bulletin*. 30: 132-167.
- Pilis, W., Stec, K., Zych, M., Pilis, A., (2014). Health Benefits And Risk Associated With Adopting A Vegetarian Diet' *Rocznik Panstw Zakl Hig*, 65, 1, p. 9-14.
- VEBU-Vegetarierbund Deutschland. (2015). Vegetarisch für Profis. Die vegetarische Küche. http://vebu.de/attachments/vebu_veg_fuer_profis.pdf. erişim tarihi: 15.5.2015.
- Vegetarian Society. (2015) What is a vegetarian? <https://www.vegsoc.org/definition> erişim tarihi: 25.4.2015.
- Vegetarian Society. (2016). About us. <https://www.vegsoc.org/aboutus> erişim tarihi: 22.1.2016.
- Yıldırım, Z., (2013) Ebru Arıman: "Vejetaryenlik bir tercih meselesi değil, bir zorunluluk" Ebru Arıman ile röportaj, Yeşil Gazete, <http://yesilgazete.org/blog/2013/10/07/ebru-ariman-vejetaryenlik-bir-tercih-meselesi-degil-bir-zorunluluk/> erişim tarihi: 1.12.2015.

Extended English Abstract

Vegan and vegetarianism that becomes an increasing trend day by day is a life style and a life philosophy and a bioethical approach. The reason of choosing for being a vegan/ vegetarian differs according to people's preferences. These may be; respecting for a living things' life, taking an ethical position against exploitation of animals, reducing ecological damage, being healthy and religious purposes. There are different kinds of vegetarians, depending on animal products consumed. Some vegetarians eat only fish, while some don't eat meat and eggs but only eat dairy products or some eat eggs but don't eat dairy products. There are also some people who never eat animal derived products. These people are called vegans. Veganism is a form of vegetarianism that excludes not only meat, animal derived products such as milk, eggs, yoghurt, kephir but also clothes made from animals such as wool, silk, leather (despite veganism is a form of vegetarianism , it is considered separately). The diet of a vegan consists of vegetables, fruits, cereal products and nuts (walnuts, nuts etc.) Vegans are also against using products such as cosmetics and detergents that have been tested on animals. The philosophy of veganism/vegetarianism is based on respect for all living things, to the equality of all living things (equality between human and animals, equality for all type of living things). Most people believe that the nature and animals just exist for the sake of them. Accordingly, people use and consume them with impunity. Human exploits animals to use them for different kinds of purposes he wishes. While some of them are cared and fed at home (like cats, dogs) some of them are raised at farms for eating or to benefit from their products such as eggs and milk. There are also some other animals to be used for entertaining purposes in circuses or camel wrestling and bull fighting. There are also animals used for their abilities. A police dog can be given as an example. Police dogs are used for their powerful sense of smell that people have not. There have been some traditional practices that include some animals. Other two examples are turkeys being eaten

at thanksgiving day and a ram decorated at the Festival of Sacrifice and sent to the fiancée's home.

Considering animals in different ways is a result of learning from society. Eating cat and dog meat is not generally accepted. However, most people agree to eat meat of some animals (cow, goat etc.) for ethical reasons. Vegans never accept using animals for people. They believe that animals have right to live just like human beings do. Based on cultural evidence, there have been individuals that prefer the way of living veganism/ vegetarianism. The best example for it is India. From the very early history Vegetarianism has been defined as an ethical lifestyle by Hindu people and they described meat as a product obtained by killing animals and dirty. For this reason, the number of vegetarians in India is more than that in other countries.

In most religions sacrifice of animals are practiced. In Hinduism, all things presented to Gods are considered as a sacrifice and sacrifices without blood are common. Besides these sacrifices presented to calm down to their anger and special presents for Gods as well. The people of India revere zebu cattle, which are protected by the Hindu doctrine of ahimsa (a Hindu doctrine that forbids killing of any living beings and giving harm to life, thus to cattle), a principle of nonviolence that forbids the killing of animals generally. According to "ahimsa" principle and the idea of reincarnation (soul or spirit after biological death, can begin a new life in a new body) belief in Buddhism and Jainism, living creatures are not sacrificed. In Jewish religion a sacrifice is separated in two as sacrifice with blood and without blood and in Torah, animal to be sacrificed is asked to be selected among animals eligible for their "clean meat". The animal to be sacrificed has also very important role in Hebrew religion. The idea behind this belief is to share meat and blood of animal by God and worshippers rather than just presenting a present to God. In Bible, the holy book of Christians the animals are also classified and presented to people. According to Christianity, animals don't have immortal souls like people and we can exclude the community without considering their feel of sense and ethical status as creatures that have interests. In some sections of Bible, it is mentioned that the earth is ready to serve people's purposes and all things on earth, living or non-living beings are all presented to human being. God created man in his own image to rule the earth, to all plants, non living things and animals. Old Turkish people were used to sacrifice animals to protect from evil spirits. In Huns sacrifices were used to give ancestors, sky, earth, spirits and God. Ritual sacrifice was seen as one of the most important events of spring festivals of old Turks. Presenting sacrificed animals to mountains, rivers and lakes with accompanying blessings were made. According to Islam, sacrifice means coming closer to God.

On the other hand, except the ways of using animals as mentioned above, animals are also used for experimental purposes at labs. Some experiments are made on animals for scientific research and despite a decrease in use of these animals today, they are still going on. As per regulation of 2015 in Turkey, testing of cosmetics on animals is forbidden and most of other countries adopted similar regulations. However, ethical dilemmas between the idea of using animals in experiments in the field of medicine and rights of animals are still present. Using of animals in medicine is a necessity for most of people's health. But responses given as a result of experiments done are considered different as physiological structure of human and animal is different. For this reason, the idea of developing new methods at medical research instead of using animals is prevalent. There are individuals who take a stand against inequality between species (human-animal) and between people (for example, violence against women and children) as a vegan/vegetarian. In fact, it is observed that consuming meat of an animal has different meanings in terms of gender considerations. For example, eating meat is viewed as masculine behavior while eating vegetables is feminine. In addition, meat at advertisements is generally symbolized as a woman. These kinds of behaviors, attitudes, beliefs affect development of veganism/vegetarianism positively or negatively. In this paper, veganism/vegetarianism is described as a life style.